

Het Veluws Museum te Harderwijk

De naam zegt het al: een historisch museum gericht op de Veluwe, hoewel de eerlijkheid gebiedt te zeggen: een gedeelte van de Veluwe en wel de noord-west hoek. Doordat het in Harderwijk is gevestigd is in dit museum sprake van een sterke binding met de geschiedenis van deze stad, waarbij opgemerkt kan worden dat het maritiem karakter van Harderwijk niet typisch Veluws is. Zo komt het dat het begrip 'Veluws' maar zeer ten dele vertegenwoordigd is in de collectie, maar de stichters van dit museum hebben duidelijk de bedoeling gehad in de naam ook te duiden op de streekfunctie. Het museum is ontstaan uit een oudheidkundige tentoonstelling die in 1931 werd georganiseerd ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de stad. Natuurlijk rees de vraag of de tijdelijke tentoonstelling tot een permanente verheven kon worden. Het antwoord was 'ja' en zo ontstond in twee vertrekken van het Gemeentehuis de Overveluwsche Oudheidkamer, waarop de bode toezicht uitoefende. Een commissie voerde het beheer, zorgde voor de financiën en aanvulling van de collectie.

De zaal pré- en protohistorie in het Veluws Museum. Rechts: Tuinkamer Veluws Museum, Lodewijk XVI-stijl. Links: De kleine helling te Harderwijk, maquette vervaardigd door P. J. Engelgeer te Harderwijk.

Na de Tweede Wereldoorlog werd ook Harderwijk opgestoten in de vaart der volkeren, de groei van de stad bracht een evenredige groei van het aantal ambtenaren met zich mee, waarvoor de Oudheidkamer diende ontruimd te worden. Hier zou de geschiedenis kunnen eindigen als niet een der commissieleden, de heer D. Kok, een riant herenhuis had bewoond aan de Donkerstraat. Het mogelijk verlies van de Oudheidkamer ging hem zo aan het hart dat hij testamentair beschikte, dat zijn huis aan de Gemeente Harderwijk verkocht moest worden onder voorwaarde, dat een op te richten Stichting Veluws Museum van Oudheden daarin huisvesting zou vinden nadat de collectie van de Oudheidkamer aan deze stichting was overgedragen. De gemeente accepteerde deze voorwaarden en in 1952 werd het museum, ondergebracht in het pand Donkerstraat 4, officieel geopend. Sindsdien ontwikkelt het zich overeenkomstig de opzet van de oprichters. Enkele reorganisaties leidden er toe dat de presentatie zich ging onderscheiden in een aantal hoofdafdelingen: de pré- en protohistorie van de Noord-West-Veluwe, de geschiedenis van Harderwijk, de Gelderse Hogeschool en de Gelderse Munt te Harderwijk, klederdrachten van de Noord-West-Veluwe, visserij en haar nevenbedrijven. Een kamer, ingericht in Lodewijk XVI-stijl, vormt, samen met het monumentale trappenhuis, een der laatste elementen van het oorspronkelijk interieur van dit rond 1780 gebouwde huis. De bibliotheek van het museum bevat een collectie te Harderwijk gedrukte boekwerken, belangwekkend vanwege de relatie met de Hogeschool en vele proefschriften. De préhistorische opstelling is wat onorthodox. Gekozen werd voor het zichtbaar maken van de invloed die klimaatsveranderingen en de handelingen der vroegste bewoners hadden op het milieu, als achtergrond voor hetgeen aan voorwerpen uit die tijd tot ons gekomen is. Eén lang schilderij, waarin de wisselende landschappen zijn aangegeven, vormt het decor van deze opstelling, die zuiver informatief en inleidend is. Er is geen sprake van wetenschappelijke diepgraverij en de mogelijkheid tot vergelijkend waarnemen is bewust overgelaten aan meer gespecialiseerde musea zoals Museum Nairac te Barneveld en het Gemeentemuseum te Arnhem, die respectievelijk een regionale en provinciale functie hebben in het behoud en de registratie van archeologisch materiaal.

De Harderwijkzaal vertelt iets over de geografische ontwikkeling en de topografie van de stad, over de Hanzeperiode en het stadsbestuur. Ook aan de orde komen het Koloniaal Werfdepot (1843-1909) en het Belgisch Interneringskamp (1914-1918). Aandacht trekken ongetwijfeld: het oude stadszegel, waarop een koggeschip staat afbeeld als symbool voor de handel overzee die de stad bedreef als lid van de Duitse Hanze; het wapenbord uit 1727 dat aan de Magistraat werd geschonken bij de ingebruikneming van de toen vernieuwde raadzaal; en de standaard-inhoudsmaten voor Harderwijk uit 1712 en 1793.

De Academiezaal besteedt aandacht aan de opkomst, het verval en de uiteindelijke sluiting van de Gelderse Hoogeschool. Omdat na de sluiting vele instellingen als bibliotheken en universiteiten aanspraak maakten op grotere en kleinere delen van de bezittingen zijn weinig objecten bewaard gebleven in Harderwijk. Het fysisch kabinet, de herbaria, de kostbare bibliotheek, het archief, alles verdween naar elders. De collectie preparaten vond een triest einde op de zolder van het stadhuis waar het tijdelijk was opgeslagen in de verwachting dat in de Academiegebouwen een opleiding van vroedvrouwen en veeartsen (!) gevestigd werd. Behalve een reeks portretten van hoogleraren kunnen nog worden getoond: een microscoop, vervaardigd door de Franse instrumentmaker L. F. Dellebare en in 1802 geschonken aan de Academie door Admiraal van Kinsbergen, die toen curator was; een deeltje uit een xylotheek, vervaardigd door Von Schlümbach en in 1809 aan de Academie geschonken door koning Lodewijk Napoleon. Een xylotheek is een soort herbarium voor houtgewassen in de vorm van houten boekjes. Ook is er een fragment van het prachtige houtsnijwerk dat eens de kloosterkerk sierde. Deze kerk behoorde aan het voormalige Catharijneklooster, waarin de Academie was gehuisvest. De kerk was in gebruik als aula.

In de Academiezaal wordt ook de aandacht gevraagd voor de Gelderse Munt. Vroeger waren de provincies veel autonomer en prestige-overwegingen speelden een rol bij zoiets als de stichting van een eigen universiteit en het hebben van een eigen munt. De Gelderse Munt stond in Nijmegen; evenwel besloten de Saten deze over te plaatsen naar Harderwijk omdat Nijmegen bedreigd werd door Spaanse troepen. Na de 80-jarige oorlog heeft men het toen maar zo gelaten.

Een bijzonderheid aan deze collectie is de aanwezigheid van zoveel penningen, geslagen op de muntbusopening. De muntmeester deponeerde van elke serie munten die hij sloeg, een of meer exemplaren in een verzegelde bus, de muntbus. Periodiek werd de inhoud ervan door vertegenwoordigers van de provinciale overheid gecontroleerd op gewicht en gehalte. Ter gelegenheid van dit, voor de muntmeester ongetwijfeld spannend, gebeuren (een muntmeester is ook maar een mens) sloeg hij een speciale penning, waarmee hij de leden van de controlecommissie vereerde alsmede een aantal hooggeplaatste overheidspersonen. Deze gewoonte, die van meer munthuizen bekend is, heeft zich het langst in Harderwijk gehandhaafd.

De dioramazaal toont Veluwe klederdrachten van het einde der 19de eeuw en uit de jaren veertig van deze eeuw. Ook vindt men daar enkele voorbeelden van regionale volkskunst als merklappen, boerenzilver en houtsnijwerk. Deze zaal zal gereorganiseerd worden in samenhang met de volgende zaal, waar een tijdelijke visserij-expositie is ingericht. Dat visserijmateriaal zal echter in de nabije toekomst naar een in aanbouw zijnde museumuitbreiding verhuizen, zodat ruimte ontstaat om daarin aandacht te besteden aan Veluwe zaken als: boerderijtype, vormen van bedrijf, nevenbedrijven als bezembinden, eken, kolenbranden, bijhouden en dergelijke. Ook zal daar iets verteld worden over gebruiken, religie en sociale-economie. De tijdelijke visserijtentoonstelling bevat een maquette van de zogenaamde 'Kleine Helling', een scheepswerfje dat tot circa 1959 in Harderwijk in bedrijf was; een aantal scheepsmodellen, waaronder een open-gewerkt bottermodel.

In de nieuwe opstelling zal de nadruk komen te liggen op de visserij langs de Zuidwal en dan wordt met name een aantal visserij-technieken belicht. Ook zullen technische aspecten rond het vissersschip aan de orde komen. De ontwikkeling van de visserij naar het heden, bezien in het licht van de consequenties die afsluiting en inpoldering teweegbrachten, de nevenbedrijven, haven, reddingsvoorzieningen en dergelijke vormen onderwerpen, die in de nieuwe tentoonstellingsruimte behandeld kunnen gaan worden. De opstelling zal in hoge mate educatief zijn en uitgangspunt vormen voor reorganisaties in het oude museumgedeelte. Tot slot zij vermeld dat het museum de beschikking heeft over een aparte ruimte, waarin regelmatig wisselende tentoonstellingen worden gehouden. Meestal betreft het thema-exposities die een verlenging vormen op de permanente opstelling.

De in 1977 gehouden tentoonstelling, een schip op het dressoir', toen scheepsmodellen uit particulier bezit werden getoond met als uitgangspunt de relatie scheepsmodel-eigenaar, is een voorbeeld.